

► RADNE BILJEŽNICE **SOCIJALDEMOKRACIJE**

Wolfgang Merkel i Tobias Ostheim
**Stvaranje politike u Europskoj uniji:
ima li prostora za socijaldemokraciju?**

Socijaldemokracija nije samo velika politička i stranačka opcija kojoj su privrženi milijuni ljudi u Europi i svijetu. Socijaldemokracija je i jedna od globalnih društveno-teorijskih i znanstveno-istraživačkih te svjetonazorskih orijentacija. Izazovi i odgovori socijaldemokracije, njene vrijednosti i njen položaj u svijetu koji se mijenja, predmet su mnogih istraživanja i rasprava - ekonomista, sociologa, povjesničara, politologa i drugih. Posebno su aktualna pitanja vezana uz probleme širenja i razvijanja demokratskih političkih modela, integracije starih i novih europskih i tranzicijskih država i društava, njihovih razvojnih agensa, globalnog tržišta i socijalne države, političkih i socijalnih perspektiva uopće. Nova pitanja i dileme često traže složenija razmatranja i kvalitetnije odgovore; ona traže i novo učenje i novo informiranje - otvaranje jedne radne bilježnice.

Radne bilježnice socijaldemokracije objavljuju se kao svesci u kojima njihovi izdavači, Zaklada Friedrich Ebert i Udruga za razvitak socijalne demokracije Novo društvo, žele zainteresirane čitatelje obavijestiti o aktualnim raspravama, temama i gledištima u svijetu socijaldemokracije.

Pojedini svesci ne iscrpljuju sistematski pojedine probleme, nego ukazuju na različita gledišta i mogućnosti njihova osmišljenijeg političkog postavljanja i rješavanja. Oni će, kako vjerujemo, postupno dati svojevrsnu panoramu članaka i rasprava, istraživanja i oglada koji zaokupljaju socijaldemokraciju - na način radne bilježnice u kojoj su i vlastite bilješke čitatelja skice za njegovo moguće zalaganje i djelovanje.

Izdavači

Bilješka Članak, pregledan koliko i literatura, sintetska je uputa u realistično i praktično stanje socijaldemokratskog aspekta integralnog europskog problema. Ideologija ustupa mjesto politici i analitici. Vrijednosti jesu socijaldemokratske, ali metoda je unapređivanje postojećeg kritikom, a ne kritika postojećeg bez unapređivanja. Tema je: kakva politika? - monetarna, porezna, socijalna, zapošljavanja - kruta ili fleksibilna, koordinativna ili ujednačavajuća, nacionalna ili "europska" (delegirana).

Da li su procesi globalizacije označili "kraj (20.) socijaldemokratskog stoljeća", ili socijaldemokracija upravo iznosi "nove političke strategije"? Država blagostanja bila je socijaldemokratska tvorevina i postala je opća tekovina. No, ona je bila država, a ne Unija. Koliko su danas uopće moguća "nacionalna gospodarstva" kao (ranije) primarni (i prirodni) okviri socijalnih politika?

Jedna od euro-pošalica otprilike glasi: uspjeh aktera nacionalnih politika ostvaruje se u vlastitoj kući, preko političkih odluka zajedničke kuće, koje su blokirane interesima različitih vlastitih kuća. Ipak, da to nije cijela istina pokazuje i uspješna *infiltracija* regulativa nacionalnih, zapadnih, socijalnih politika u opća europska pravila. Što je s istočnim?

U ovom članku se ne govori o dodatnim problemima socijaldemokratskih politika tranzicijskih zemalja, ali ono čemu sigurno ovaj članak i u tom pogledu pridonosi (osim solidne sistematizacije i sinteze socijaldemokratskog europskog pitanja), stoji i u neizrečenom pozivu na legitimiranje vlastitog kritičkog mišljenja. (A.V.)

Izazovi europske integracije za stvaranje socijaldemokratske politike

Glavna struja istraživanja na temu europskih integracija i europske socijaldemokracije jasno i nedvosmisleno tvrdi da se proces integracije od sredine 1980-ih razvio u smjeru jačanja tržišnih snaga te da je u temeljnim područjima stvaranja politike učinkovito oslabio nacionalni suverenitet. To se odnosi kako na negativnu ekonomsku integraciju kroz jedinstveno europsko tržište (1987.), tako i na pozitivnu integraciju, tj. Ekonomsku i monetarnu uniju (od Maastrichta, 1993.) i prateći Pakt o stabilnosti i rastu (1997.). Spomenuti integracijski koraci smanjili su mogućnost nacionalne države da intervenira na tržištima i ispravlja neželjene posljedice sve liberalnijeg kapitalizma.

Za stranke liberalnog i neokonzervativnog predznaka takav bi ishod mogao biti poželjan, a mogle bi ga prihvatiti i kršćansko-demokratske struje (Kersbergen, 1995.: 23 i d.). No socijaldemokratske stranke smatraju da *europski put* kojim se krenulo u 1980-ima i ranim 1990-ima ozbiljno ugrožava njihov model ekonomskog uređenja, stvaranja politike i društvenog blagostanja.

Od Dahrendorfova prikaza "kraja socijaldemokratskog stoljeća" (Dahrendorf, 1983.) mnoštvo se autora bavilo pitanjem: je li socijalna demokracija osuđena na propast?¹ U prilog toj tezi navedene su sljedeće pojave: slabljenje glasovanja prema klasnoj pripadnosti, opadanje važnosti sindikata, društveno-ekonomske promjene, mijenjanje

stranačkog nadmetanja i mogućnosti koaliranja te posljedice globalizacije. Pojam *Europe* stoga bi mogao predstavljati samo još jedno poglavlje u literaturi o *kraju socijaldemokracije*. Međutim, europska integracija bi, osim što ugrožava provjerene i prokušane socijaldemokratske strategije, mogla omogućiti novim političkim strategijama da stvore protutežu tržišno-liberalno usmjerenoj negativnoj integraciji te da na europskoj (nadmacionalnoj i međuvladinoj) razini ponovno omoguće političko djelovanje koje se uslijed procesa globalizacije i europeizacije izgubilo na nacionalnoj razini. Europska socijaldemokracija se tako suočava s dvostrukim izazovom: s jedne strane, mora istražiti i u potpunosti iskoristiti prostor koji joj je preostao za ostvarenje društveno-političkih ciljeva na nacionalnoj razini, a s druge strane, "ponovno uspostaviti koncept kolektivnog političkog djelovanja s ciljem uporabe Europske unije kao komplementarnog prostora za donošenje odluka i stvaranje politike" (Ladrech, 2000.: 55).

No to je teško ostvariv zadatak, i to ne samo za socijaldemokratske stranke. Ostvarenje obaju njegovih aspekata priječe poteškoće pozitivne integracije:

Postoje politička područja koja su od presudnog značenja za legitimnost demokratskih država blagostanja, a u kojima je, kao posljedica europske integracije, rješavanje problema na nacionalnoj razini doista uvelike ograničeno, a donošenje propisa na europskoj razini ili čak političko usklađivanje sustavno blokiraju sukobi unutar pozadinske konstelacije nacionalnih interesa (Scharpf, 1999.: 3).

Ovakva strategija nailazi i na druge važne prepreke: Prvo, socijaldemokratske i socijalističke vlade zbog temeljnih razlika u stavovima dosad nisu pokušale ispraviti jasno uočljivu jednostranu *sklonost* europskih politika prema slobodnom tržištu. Socijaldemokratske vlade stoga na

* Centar za istraživanje društvenih znanosti u Berlinu; Sveučilište u Heidelbergu, Institut za političke znanosti.

¹Vidi, npr.: Przeworski, 1985.; Scharpf, 1991.; Merkel, 1993.; Kitschelt, 1994., 1999.; Pontusson, 1995.

europskoj razini nisu kohezivni akter u Tsebelisovom smislu (Tsebelis, 2002.). Drugo, u većini država članica vlade se sastavljaju formiranjem koalicije, što socijaldemokratima često sužava manevarski prostor. Treće, provedba *europske strategije* mogla bi dovesti do gubitka glasova svaki put kada bi spriječilo svojtatanje zasluga za stvaranje uspješnih politika u nacionalnoj izbornoj utrci. I naposljetku, upitno je bi li socijaldemokratske vlade ikad bile spremne ugroziti temeljna i dobro čuvana načela Zajednice - četiri slobode i pravo tržišnog natjecanja - jer bi to moglo ugroziti Zajednicu u cjelini. Ipak, upravo ta sveta načela tvore najveću zapreku na putu socijaldemokrata prema ispravljanju tržišta.

Otkako je Konfederacija socijalističkih stranaka Europske zajednice (CSPEC) 1990. iskazala stav da “demokratski nadzor budućnosti ostaje moguć pod uvjetom da se objedine oni elementi suvereniteta koji se više ne mogu izvršavati isključivo unutar nacionalnih okvira” (CSPEC 1990., citat objavio Ladrech, 2000.: 4), socijaldemokratske stranke su, unatoč svim preprekama, Europsku uniju sve više počele doživljavati kao povoljnu priliku. Unatoč unutarnjim stranačkim podjelama, mnogi socijaldemokrati odustali su od euroskeptičnih u korist proeuropskih stavova (Ladrech i Marlière, 1999.; Notermans, 2001.). Ipak, morali su pričekati nekoliko godina da se, u drugoj polovici 1990-ih, europskim socijaldemokratskim političarima otvore vrata ka novim prilikama. Uspjeh na izborima u nekim državama članicama, uključujući dobivanje velike većine u Velikoj Britaniji (1997.) i Njemačkoj (1998.), pokazao je da socijaldemokracija, barem sudeći po izbornim rezultatima, nije *osuđena na propast*, kao što su mnogi autori prije toga izjavljivali. *Veliku četvorku* Europske unije prvi puta su vodile ljevičarske vlade, a 1999. socijaldemokratske i socijalističke stranke vodile su ili su sudjelovale u 13 od 15 vlada².

Kao posljedicu toga, one su također ostvarile jasnu prevlast u Europskom vijeću, dobivši kvalificiranu većinu i dvostruku kvalificiranu većinu. Ovakav razvoj događaja kulminirao je njemačkim predsjedavanjem EU u prvoj polovici 1999. Sve

²Pojam “socijaldemokratska vlada” ovdje se odnosi na jednostranačke i koalicijske vlade u kojima sudjeluju socijaldemokratske ili socijalističke stranke. “Socijaldemokratske stranke” definiramo primjenjujući kriterij članstva u PES-u.

ovo doimalo se “prilikom kakva se rijetko pruža, a koja bi mogla omogućiti provođenje njihovih [socijaldemokratskih] interesa u djelo, tj. vršenje utjecaja na političko-ekonomsko usmjerenje Agende EU” (Ladrech, 2000.: 116) i stvaranje protuteže u asimetriji koja postoji unutar Zajednice uslijed povoda za interesima tržišta.

Ovaj se članak bavi pitanjem postojanja prostora za socijaldemokraciju u Europskoj uniji. U njemu se opisuju strukture povoljnih prilika te istražuje je li prevlast koju su socijaldemokratske vlade imale između 1998. i 2002. utjecala na smjer europske politike. Razmotrit ćemo četiri politička područja koja se zbog svojih vrijednosti, programa, ciljeva te specifičnih interesa izborne klijentele, smatraju temeljnim područjima za stvaranje socijaldemokratske politike, a to su: monetarna, porezna i socijalna politika te politika zapošljavanja.

Klasičan socijaldemokratski četverokut sadržavao bi sljedeće ciljeve:

1. upotpunjavanje krute monetarističke orijentacije Europske središnje banke (ECB) gospodarskim ciljevima kao što su rast i puna zaposlenost;
2. usklađivanje ili koordiniranje nacionalnih poreznih politika kako bi se izbjeglo porezno natjecanje u smislu “utrke do dna” među državama članicama te osigurala solidna porezna osnova za socijalne politike čiji su ciljevi izjednačavanje mogućnosti i ispravljanje neželjenih tržišnih učinaka;
3. poticanje rasta zapošljavanja s ciljem ostvarenja pune zaposlenosti i smanjenja nezaposlenosti; te
4. jačanje i preustroj države blagostanja, a da ju se pritom ne demontira.

U središtu su naše analize politike vlada država članica u Vijeću Europske unije i Europskom vijeću. Prvo ćemo procijeniti djelovanje socijaldemokratskih vlada i pokazati *što je postignuto*. Naš pregled neće biti enciklopedijskog opsega, već ćemo samo osvjetliti neke od najvažnijih odluka. Zatim ćemo raspravljati o tome koje bi politike mogle odgovarati socijaldemokratskim strankama te koji procesi i *modaliteti vlasti* pružaju mogućnosti za njihovo ostvarenje.

Što je postignuto?

Politike zapošljavanja

Tijekom proteklih deset godina socijaldemokratske su stranke zagovarale *europizaciju* (prijenos suverenosti na europsku razinu i koordinaciju nacionalnih politika), prije svega, na području politike zapošljavanja. No socijaldemokratske stranke ne samo što su pokrenule važne inicijative kao što su Larssonovo izvješće iz 1993., francuska inicijativa za uspostavu *gouvernemente économique* iz 1997., poticanje europskog makroekonomskog dijaloga 1998.-1999. i Guterresovo izvješće iz 1999. već su krajem 1990-ih uspješno pokrenuli i europske politike zapošljavanja socijaldemokratskog predznaka, primjerice: makroekonomski dijalog u okviru Kölnskog procesa te europske politike

zapošljavanja u užem smislu riječi, odnosno, Luksemburški proces i Europsku strategiju zapošljavanja (EES).

Prijelomni trenutak za Europsku strategiju zapošljavanja neosporno je bio onaj kada su socijaldemokrati preuzeli dominantnu ulogu u Europskoj uniji krajem 1990-ih, premda sama strategija potječe iz ranih 1990-ih, kada je Jacques Delors predložio Bijelu knjigu o rastu, konkurentnosti i zapošljavanju (1993.). Bijela knjiga bila je, poput Essenske strategije usvojene 1994., prilično nepovezani *miks*, tj. kompilacija različitih pristupa pojedinih država članica. S obzirom da je EU bila pretežno konzervativno / kršćansko-demokratski orijentirana, ovaj dokument nije imao jasan socijaldemokratski predznak. Postao je ipak glavno programatsko polazište europske politike zapošljavanja. Mnogi elementi Essenske strategije, primjerice: jačanje stručne obuke i cjeloživotnog učenja, povećanje učinkovitosti institucija tržišta rada i poduzimanje mjera za pojedine ciljane skupine kao što su mladi, dugotrajno nezaposleni i žene, u samo nekoliko godina dobili su visok prioritet unutar EES-a.

Značenje europske dimenzije politika zapošljavanja naglo je porastao sredinom 1990-ih, što je, prije svega, uzrokovano sljedećim, međusobno povezanim, čimbenicima: promjenama poimanja problema vlada i javnog mnijenja, učincima proširenja iz 1995., raspravama unutar PES-ove mreže te posljedicama promjene sastava vlada nekih država članica.

Stalni problem nezaposlenosti mnoge je vlade EU izložio sve većem pritisku. Pored toga izmijenilo se poimanje ekonomskih problema i ostvarivosti njihova rješavanja. U 1980-im godinama liberalne i konzervativne vlade koje su imale prevlast u EU polazile su od pretpostavke da će uspostava zajedničkog tržišta, samim poticanjem gospodarskog rasta i deregulacijom tržišta rada, pomoći u rješavanju esencijalnih problema zapošljavanja. U 1990-ima sve se više stjecao dojam da je Europska integracija jednostrana, da se stavlja naglasak na tržište i monetarnu integraciju, a uvelike se zapostavljaju socijalne politike i politike zapošljavanja. Legitimnost integracijskog projekta postajala je upitna. Mnoge vlade država članica stoga su sve više počele zauzimati stav da Europska strategija zapošljavanja mora postati fokusiranijom i aktivnijom.

Novo poimanje politike zapošljavanja jednim je dijelom bilo posljedica smjene vlada pred kraj 1990-ih, premda ono nije zahvatilo samo političke elite. Istodobno je politička opcija koju su zastupale europske politike zapošljavanja pobuđivala sve veću pozornost u nacionalnim biračkim tijelima. Rezultati Eurobarometra pokazuju da od sredine 1990-ih većina Europljana radije daje prednost suzbijanju nezaposlenosti i na europskoj, a ne samo na nacionalnoj razini (Eurobarometar 44.1, 1995.). Ovakav razvoj koincidirao je s neznatnim promjenama unutar socijaldemokratskih stranaka u pogledu njihova strateškog opredjeljenja. Do kraja 1990-ih EU se smatrala “potencijalnom prednošću i sredstvom za ostvarenje određenih političkih ciljeva” (Ladrech, 2000.: 79). Nakon

Maastrichta pitanje europeizacije općenito dobivalo je sve veće značenje, a socijaldemokratske stranke počele su zauzimati jasnije proeuropske stavove. Većina socijaldemokratskih stranaka osobito se zauzimala za stvaranje europskih politika zapošljavanja i socijalnih politika koje bi bile protuteža Jedinственom tržištu i EMU-u (vidi, primjerice Maurer, 1998.).

Proširenje iz 1995. do neke je mjere pomaknulo težište EU. Švedska, Austrija i u manjoj mjeri Finska imale su socijaldemokratske vlade te su u svojim nacionalnim arenama provodile politike koje podupiru državu blagostanja i aktivnog tržišta rada. Činilo se stoga da je nakon trećeg kruga proširenja nova Zajednica 15 država članica postala u većoj mjeri *socijaldemokratska*.

Od izdavanja Bijele knjige, PES je, unatoč očiglednim razmimoilaženjima unutar stranačke obitelji, sve češće preuzimao ulogu kako oblikovanja, tako i provedbe zajedničke socijaldemokratske strategije zapošljavanja na europskoj razini. Tijekom međuvladine konferencije postalo je jasno da se skupina socijaldemokratskih stranaka nije u potpunosti usuglasila o konkretnim politikama zapošljavanja. No opetovani unutarstranački susreti pridonijeli su nadvladavanju razlika.

I na kraju, smjena vlada u nekim državama članicama imala je velik učinak na politiku zapošljavanja. Krajem 1990-ih većinu u Europskom parlamentu imali su progresivni socijaldemokrati, a socijaldemokratske stranke imale su prevlast u 11 od 15 država članica. Sve do 1997.-1998. konzervativne, kršćansko-demokratske i liberalne vlade Njemačke, Francuske i Velike Britanije bile su ključni akteri za stavljanje veta na europeizaciju politika zapošljavanja (Tidow, 1998.). Vlast su izgubili 1997. (u Velikoj Britaniji i Francuskoj), odnosno 1998. (u Njemačkoj).

Nakon dugotrajne Međuvladine konferencije EU države članice su u lipnju 1997. konačno našle kompromisno rješenje u obliku Amsterdamskog ugovora kojim je u Ugovor o Europskoj zajednici uvršteno poglavlje o zapošljavanju. Na izvanrednom samitu o zapošljavanju održanom u studenom 1997. u Luksemburgu, države članice usuglasile su se o donošenju prvih smjernica o zapošljavanju. Tako su 1997. učinjena dva važna koraka prema naprijed: uspostavljen je proces koordinacije, a europska politika zapošljavanja materijalizirana je obznanjivanjem prvih smjernica.

Cilj strategije koordinacije nije europeizacija politika zapošljavanja (EES) dalekosežnim prijenosom suvereniteta na europsku razinu, već koordinacija nacionalnih politika zapošljavanja i "menadžment pomoću ciljeva" (Hodson i Maher, 2001.; Best i Bossaert, 2002.; Mosher i Trubek, 2003.). Države članice zalažu se za ostvarenje kvantitativnih ili kvalitativnih ciljeva zapošljavanja definiranih u smjernicama za zapošljavanje i specifičnim preporukama pojedinim zemljama. No na taj im se način ostavlja širok prostor za provedbu čitavog niza različitih strategija predloženih u smjernicama. Države članice dužne su pri stvaranju politika zapošljavanja "uzeti u obzir [smjernice]"

(čl. 128, 3), ali ako ne poštuju smjernice i preporuke, ne smiju biti sankcionirane. Očekivanje nekih socijaldemokratskih vlada o uvođenju obvezujućih pravila nije u potpunosti zadovoljeno. Njemačkoj kršćansko-demokratskoj i liberalnoj vladi pošlo je za rukom oslabiti ovaj aspekt pravnih propisa.

Za razliku od *tvrdog* europskog prava ovaj proces se ne zasniva na prisili; njegova je svrha potaknuti prijenos uspješnih nacionalnih politika na druge države članice. Njime bi se moglo potaknuti učenje, povećati poznavanje alternativnih strategija i pojačati pritisak na nacionalne vlasti da ravnanjem prema poželjnim standardima (*benchmarking*) i *programom stručnog recenziranja* (*peer review program*) promijene postojeće politike. Iz dosadašnjeg iskustva nije posve jasno u kojoj mjeri proces utječe na nacionalne politike tržišta rada. Poznato je da su barem u nekim slučajevima potaknute važne promjene politike koje su imale uporište u EES-u (Ostheim i Zohlnhöfer, 2003.).

Države članice uvelike se razlikuju u pogledu problema zapošljavanja, institucija države blagostanja i propisa o tržištu rada. Postoje također razmimoilaženja u pogledu uzroka trajne nezaposlenosti i niskih stopa zaposlenosti te mogućih načina rješavanja ovih problema. Zato su uvedene heterogene smjernice koje su u proteklih pet godina tek djelomično slijedile socijaldemokratske ciljeve i strategije³. No unatoč svojoj heterogenosti, smjernice u pogledu politika zapošljavanja i tržišta rada utjelovljuju put specifičan za Europsku uniju, čija je osnovna značajka preobrazba "neoliberalnog" projekta europske integracije. Smjernice su kompatibilne osobito s politikama "trećeg puta" (Adnett, 2001.; Aust, 2000. b; Tidow, 1999.; Mosher i Trubek, 2003.) koje, pored ostalog, obilježava sljedeće: zahtijevanje većih mogućnosti zapošljavanja putem *cjeloživotnog učenja*, porezno oslobođenje za osobe s niskim prihodima, fleksibilno radno vrijeme i politike koje pomažu društveno isključenima (Adnett, 2001.: 359).

Strategija na kojoj se temelje smjernice za zapošljavanje nazvana je "rekomodifikacija" (Aust, 2000.a: 24), za razliku od "dekomodifikacije" za koju se opredijelio Gösta Esping-Andersen (1990.). No rekomodifikacija se ovdje ne odnosi prvenstveno na provjere i utvrđivanja materijalnog stanja i ograničavanje prava na povlastice. Temeljno obilježje strategije jest poboljšanje zaposlivosti preventivnim mjerama, cjeloživotnim učenjem i aktivacijama što država aktivno podupire na različitim razinama; sve to je sadržano u Giddensovom konceptu rekomodifikacije (1998.). Ovakav smjer EES-a već se nazirao u prvoj polovici 1990-ih, a postao je važan, prije svega, zato što je koncept aktivacije općenito kompatibilan sa socijaldemokratskim politikama *trećeg puta* i *neoliberalnim* politikama vlada koje ne nose socijaldemokratski predznak, premda svaka strana stavlja naglasak na sasvim različite aspekte spomenutog koncepta.

Nakon 2000. Lisabonska strategija postavila je nove ciljeve čime bi se EU omogućilo da ponovno stvori uvjete za punu zaposlenost i ojača koheziju: Unija bi trebala *postati najkompetitivnije i najdinamičnije tržište na svijetu, sposobna za održivi ekonomski rast s većom i boljom mogućnošću zapošljavanja te većom društvenom kohezijom*. Smjernice su u potpunosti promijenjene 2003. i sada idu u smjeru ostvarenja *triju temeljnih i uzajamno povezanih ciljeva: puna zaposlenost, kvaliteta i produktivnost rada te društvena kohezija i društveno uključivanje*, ističući značenje jednakih mogućnosti i ravnopravnosti spolova.

EES su velikim dijelom koncipirale socijaldemokratske vlade, ali ne isključivo one. Ipak, ocjenjujući razdoblje od posljednjih pet godina, nova europska politika zapošljavanja, sa stajališta socijaldemokrata, može se smatrati uspješnom. Prvo, uvrštavanjem poglavlja o zapošljavanju i EES-a uvelike je izmijenjena Europska agenda. Uvrstivši sva načela koordinacijskog procesa u jedan ugovor, socijaldemokratskim vladama je pošlo za rukom osigurati mu čvrsto uporište u odnosu na političke trendove.

Važno je naglasiti da karakter gore navedenih smjernica nije oslabio u razdoblju 2002.-2003. (2003/578/EC), premda su socijaldemokratske stranke izgubile dominantnu ulogu unutar Europske unije. Baš naprotiv, EES danas djeluje još više socijaldemokratski: Unija se izričito zalaže za punu zaposlenost, cilj od kojeg su mnoge socijaldemokratske stranke potihlo odustale; među ostalim temeljnim ciljevima nalaze se jednake mogućnosti, društvena kohezija i društveno uključivanje. Mnoge strategije koje se preporučuju u smjernicama potvrđuju ovakvo tumačenje. Na temelju svega navedenog može se zaključiti da je u kasnim 1990-ima došlo do promjene u političkom diskursu.

Netko bi mogao iznijeti kritiku da je ovaj *meki* proces ustvari beznačajan. No meka koordinacija potiče suradnju u onim područjima u kojima pozitivna integracija nije (ili još nije) zaživjela, a otvorena metoda koordinacije (OMC) mogla bi biti samo prolazna te na kraju dovesti do "pozitivne integracije" (Hodson i Maher, 2001.; Linsenmann i Meyer, 2002.). Ovaj se proces pored toga može promatrati i kao primjeren odgovor na pitanje kako postupiti s velikom institucionalnom raznolikošću država blagostanja i propisa o tržištu rada koja vlada u državama članicama. Sa stajališta socijaldemokrata, fleksibilnost procesa ne smije se smatrati nedostatkom. Jednake, obvezujuće europske politike zapošljavanja ne samo da bi ignorirale razlike u karakteru problema zapošljavanja koji se javljaju u pojedinim državama članicama, već bi socijaldemokratskim strankama također oduzele mogućnost bavljenja problemom koji je važan u izbornom smislu (vidi Ladrech, 2003.: 119-120). Postojeći EES mogao bi pomoći u smanjenju stope nezaposlenosti i povećanju stope zaposlenosti te na taj način dovesti do svojatanga zasluga (na nacionalnoj razini), ali bi do izvjesne mjere mogao prouzročiti i primjenu strategije izbjegavanja krivice (na europskoj razini). I konačno, europska politika zapošljavanja ima redistributivne kompo-

³Sve smjernice za zapošljavanje mogu se naći na Internet stranici: http://europa.eu.int/comm/employment_social/employment_strategy/guidelines_en.htm

nente jer Europski socijalni fond direktno upućuje na EES (1262/1999/EC, Čl. 1-2). No takve su komponente u ovom trenutku umjerene.

Ipak, mora postojati određena zadržka jer bit politika koje se vode uz pomoć otvorene metode koordinacije može oslabiti ili se čak ukinuti kvalificiranom većinom, izmjenom smjernica za zapošljavanje. Koordinacija će funkcionirati samo onoliko dugo koliko su vlade općenito sporazumne o tome da je ona poželjna. U protivnom, one bi mogle ignorirati zahtjeve ili blokirati čitav proces koordinacije. Osim toga novi proces koordinacije teži prema tome da ojača političko značenje Europskog vijeća te zaobiđe Europski parlament, nacionalne parlamente i Europski sud pravde. Upitno je bi li ovakav razvoj događaja bio poželjan za socijaldemokratske stranke.

Makroekonomska koordinacija i monetarna politika

Iako su mnoge socijaldemokratske i socijalističke stranke podržavale projekt uspostave jedinstvene valute otkako je pokrenut krajem 1980-ih, nedvojbeno je da Ekonomska i Monetarna unija nije bila socijaldemokratski projekt (Notermans, 2001.). Europska središnja banka (ECB), institucionalna jezgra EMU-a, prvenstveno se zalaže za stabilnost cijena. Europska središnja banka zastupa filozofiju da je održivi ekonomski rast ostvariv jedino uz stabilnost cijena. Drugi dio paradigme *zdravog novca i financija* (sound money and finances) čini proračunska disciplina, zajamčena odredbama Ugovora i Pakta o stabilnosti i rastu. No strože definiranje *stabilnosti cijena* Europske središnje banka u odnosu na Nacionalnu banku SAD-a, barem prema mišljenju neokejnezijanaca i nekih socijaldemokratskih vlada, kratkoročno i srednjoročno dovodi do zaustavljanja gospodarskog rasta.

Tijekom neformalnog samita održanog u jesen 1998. u Pörschachu činilo se da je došlo do promjene paradigme unutar europskih politika. Europsko vijeće, u kojem su prevlast imali socijaldemokratski lideri, pozvalo je na smanjenje kamatnih stopa i povećanje mjera na polju potražnje. Njemački i francuski ministri financija, Dominique Strauss-Kahn i Oskar Lafontaine, izričito su zahtijevali smanjenje kamatnih stopa što bi, smatrali su, dovelo do temeljite preobrazbe postojeće monetarne politike (Lafontaine i Strauss-Kahn, 1999.; Lafontaine, 1999.: 211-213). Nakon smjene vlade u Njemačkoj⁴ države članice sporazumjele su se o održavanju makroekonomskog dijaloga u okviru Kölnskog procesa u lipnju 1999., koji se, nadahnut "eurokejnezijanskim" (Aust, 2000.a) idejama, može smatrati reakcijom na Pakt o stabilnosti i rastu. Namjera koja je bila u pozadini tog procesa bila je unapređivanje koordinacije između ECB-ove europeizirane monetarne politike te fiskalnih politika i politika plaća država članica sastancima predstavnika Vijeća, ECB-a, socijalnih partnera i Komisije koji bi se trebali održavati dva puta godišnje.

⁴Nova socijaldemokratsko-zelena vlada čak je provela preustroj nekih ministarstava kako bi podržala Lafontaineove europske gospodarske strategije (vidi Ostheim, 2003.: 354-56).

Prekretnica u Agendi EU koja se prividno očitovala u Pörschachu izravno se može pripisati utjecajnim raspravama unutar PES-ove mreže (Ladrech, 2000.: 127). No Kölnski proces danas više nije važan (vidi Heise, 2001.), i to ne samo zbog poteškoća u provedbi koordinacije na više razina (Hall i Franzese, 1998.) i smanjenju udjela socijaldemokratskih vlada u Vijeću (vidi Dijagram 1). Proteklih godina čak ni same socijaldemokratske stranke nisu davale posebnu važnost formaliziranom makroekonomskom dijalogu. Pored toga se nakon 1999. rijetko mogla čuti neposredna kritika na račun ECB-ove monetarne politike. Čini se da je promjena politike koja se zbila 1998. revidirana ne samo u Njemačkoj (vidi Ostheim, 2003.: 354-6) već i unutar čitave socijaldemokratske stranačke obitelji.

Nacionalne fiskalne politike pod režimom Pakta o stabilnosti i rastu (SGP)

Kritika europskog monetarnog i fiskalnog režima proteklih je godina uvelike bila usmjerena prema Paktu o stabilnosti i rastu. Otkako je Ekonomskoj i monetarnoj uniji (EMU) pristupilo dvanaest zemalja, socijaldemokratske vlade rijetko su dovodile u sumnju opću svrhu Pakta o stabilnosti i rastu jer "im zamisao o postojanju Pakta o stabilnosti nipošto nije bila strana" (Dyson, 1999.: 202). No otkako je u drugoj polovici 2002. postalo očigledno da će Njemačka i Francuska prekoračiti granicu od tri posto udjela dopuštenoga proračunskog deficita u društvenom proizvodu, počele su se javljati rasprave na temu pravilnog tumačenja pravila Pakta. Ne iznenađuje činjenica da su glavni pokretači ovih rasprava bile konzervativna francuska vlada i njemačka vlada: obje su predložile ustrajanje na dodatnim kriterijima u okviru postupka u slučaju prekomjernog deficita. Godine 2002. SGP formalno je ostao netaknut jer je rok do kojeg Njemačka i Francuska moraju uravnotežiti proračune pomaknut s 2004. na 2006.

Ipak, kritika SGP-a nastavila se i u 2003., premda je Vijeće u ožujku zaključilo da iako je "razumno imati u vidu specifičnost nekih situacija...nema potrebe za izmjenom bilo Ugovora, bilo SGP-a, ni za uvođenjem novih proračunskih ciljeva ili pravila" (Vijeće Europske unije, 6913/03). Kancelar Schröder istaknuo je da se Pakt o stabilnosti i rastu mora primijeniti *u oba svoja aspekta*. Francuska vlada povelala se za njemačkim primjerom, nadmašivši njenu kritiku te odbivši poštivati preporuke o deficitu. U međuvremenu je na teren stupio Silvio Berlusconi, koji je zatražio izuzeće i doveo u pitanje ECB-ovo zalaganje za stabilnost cijena u doba recesije ili stagnacije.

Vlade ostalih država članica čine se sve više zabrinutima zbog nezdravih financija, pa je od 2002. naovamo dramatično poraslo neslaganje u pogledu SGP-a. Danska i Nizozemska požalile su se na popustljivost prema francuskoj vladi u pogledu njenog neispunjavanja prethodno dogovorenih zahtjeva. To je, naime, bio prvi put da su države članice odbile odobriti neku odluku u skladu s postupkom u slučaju prekomjernog deficita. U svjetlu ovakvog razvoja događaja ne iznenađuje da se Vijeće ECOFIN-12 u stude-

nom 2003. većinskom odlukom usprotivilo uvođenju sankcija, a četiri su manje države (Austrija, Finska, Nizozemska i Španjolska) glasovale u korist prijedloga Komisije.

Čini se kako su vlade triju najvećih članica Eurozone svoju temeljnu obvezu da prihvate cilj *uravnoteženog proračuna ili suficita proračuna* zamijenile mekšim stavom prema kriteriju od tri posto. Čini se da je djelomična reinterpretacija paradigme *sound money i finances* prilagođena omogućavanju veće fleksibilnosti fiskalne politike u doba stagnacije. U međuvremenu su se ministri većine dvanaestorice EU počeli zalagati za ponovno tumačenje kriterija. Ovakav razvoj politike nema jasan politički predznak, premda su se neki od argumenata iznesenih u raspravi pripisivali političkim inicijativama socijaldemokrata, što je, do neke mjere, dovelo do pogrešnih zaključaka (vidi Ladrech, 2003.: 121). Socijaldemokrati su uistinu formulirali ovu političku raspravu, ali socijaldemokratske vlade nikad nisu sustavno i koordinirano kritizirale SGP, niti su se socijaldemokratske stranke u posljednjih nekoliko godina kolektivno suprotstavljale SGP-ovom makroekonomskom režimu. Savez koji se stvorio protiv SGP-a u biti nadilazi raskol između ljevice i desnice. Na deficite u javnom sektoru u puno su većoj mjeri utjecali specifični smjerovi nacionalnih politika.

Porezne politike

Zamišljena integracija tržišta kapitala unutar EU uvelike bi ograničila nacionalnu autonomiju, jer su u integriranim tržištima kapitala vlade prinuđene konkurirati jedna drugoj u privlačenju investicija osmišljavanjem atraktivnih načina oporezivanja (Tanzi, 1995.; Deheija i Genschel, 1999.). Posljedica je toga nemogućnost država članica da samostalno određuju visinu poreznih davanja. Teoretski gledano, takva situacija dovodi do poreznog natjecanja, odnosno "utrke do dna" (Ganghoff, 2000.; Genschel, 2000.), što se najviše odražava na poreze s promjenjivom osnovicom kao što su porezi na poslovanje i oporezivanje dohodaka od kamata. Mi ćemo se, u prvom redu, usredotočiti na ove druge: prvo, zato što je porezna osnovica ostalih poreza, primjerice poreza na dodanu vrijednost, u manjoj mjeri promjenjiva pa ta vrsta poreza ne predstavlja toliki izazov za socijaldemokratske politike; i drugo, zbog toga što se najbitnije odluke donesene na europskoj razini bave oporezivanjem prihoda od kamata, premda je jasno da je i Kodeks ponašanja za uklanjanje štetne regulacije poreza na poslovanje, važan za socijaldemokratske politike.

Razlike u uređenju nacionalnog poreznog prava unutar Europske unije pored ostalog vode do utaje poreza. Naime, neke države članice iz strateških razloga primjenjuju zakone o bankovnoj povjerljivosti, pa tako i ne obavješćuju zemlju prebivališta o prihodima, niti propisuju porez po odbitku na kamate od prihoda. Moglo bi se reći da je za socijaldemokrate ovakav razvoj situacije nepovoljan: prvo, zbog toga što se u zemljama s visokim poreznim stopama smanjuju porezna davanja te se oslabljuje osnovica javne potrošnje, pogađajući dragocjene redistributivne socijalne

politike. Vladama koje žele smanjiti javnu potrošnju ovakav razvoj situacije mogao bi biti poželjan, no za socijaldemokratske vlade on je zabrinjavajući. Drugo, povećanje poreznog opterećenja na plaće umjesto na dohotke od kapitala ima neželjene redistributivne učinke jer poreze na plaće i socijalne doprinose nije lako izbjeći. Zbog različitih razina mobilnosti dohodaka od plaća i od kapitala, pritiska za smanjenje poreza na dohotke od kapitala i prilika za utaju poreza, mogla bi se pogoršati situacija hotimične "isključenosti pri vrhu" (Giddens, 1998.). Stoga bi jedno od vodećih pitanja za socijaldemokratske stranke (uz eventualno izuzimanje onih stranaka kojima je status quo u interesu) trebalo biti ispravljanje nedostataka poreznog natjecanja kojim se povređuje prvo načelo idealnog socijaldemokratskog poreznog sustava (vidi Merkel, 1993.: 164 i d.). PES je u svom manifestu za europske izbore 1999. zatražio *bolju koordinaciju politike koja bi spriječila štetno porezno natjecanje u obliku nepravednih smanjenja poreza i skrivenih subvencija* (PES, 1999.: 9). PES-ova Skupina EcoFin također je ukazala na nužnost *kreiranja porezne politike na razini Organizacije za gospodarsku suradnju i razvoj (OECD)* kako bi se smanjio izvoz kapitala (PES, 1998.: 6).

Kada su socijaldemokratske stranke dobile prevlast u Vijeću, rasprave među državama članicama o sprečavanju poreznog natjecanja trajale su već duže od jednog desetljeća, a da nisu polučile vrijedne rezultate. Najveću zabrinutost u svezi s poreznim natjecanjem u tom su razdoblju ispoljavale Francuska i Italija, a francuska socijalistička vlada čak je zaprijetila blokiranjem izglasavanja direktive o liberalizaciji tržišta kapitala. No prvi prijedlozi Komisije [COM (89) 60] pokazali su se neuspješnima (Genschel, 2002.: 141-48; Bernauer, 2000.: 227 i d.). Krajem 1990-ih Komisija je donijela *paket mjera protiv štetnog poreznog natjecanja*, čime je ponovno pokušala koordinirati nacionalne politike u pogledu oporezivanja prihoda od kamata. Cilj njenog prijedloga nazvanog *model koegzistencije* (1997.) bio je uvođenje informacijskog sustava koji bi poreznim tijelima zemlje prebivališta prosljeđivao informacije o kamatnim приходima. Države članice koje se ne bi složile s ovakvim modelom trebale bi umjesto toga propisati minimalan porez po odbitku od 20% na kamatne prihode svih građana EU. U lipnju 2002. države su se članice načelno usuglasile o modelu koegzistencije (Europsko vijeće, 2000.), zasnovanom na helsinškom načelu da bi "svi građani s prebivalištem u nekoj državi članici Europske unije trebali plaćati propisane poreze na cjelokupni prihod od štednje" (Europsko vijeće, 1999.). No bitne pojedinosti ovog propisa trebalo je još razraditi.

U studenom 2000. Vijeće je dogovorilo buduću direktivu o minimalnom oporezivanju kamata (13555/00/EC), pokušavajući odgovoriti na zabrinutost zbog mogućnosti da neki europski *solo igrač* u pogledu oporezivanja ugrozi konkurentnost europskih financijskih tržišta: kao uvjet za usklađivanje postavljeno je poštivanje međunarodnih propisa u obliku bilateralnih i multilateralnih sporazuma. Ipak

tek je u siječnju 2003. Vijeće postiglo sporazum. Direktiva o "oporezivanju prihoda od štednje plaćanjem kamate" usvojena je 3. lipnja 2003. Prema toj bi se direktivi do 2005. u dvanaest zemalja EU trebala uspostaviti automatska razmjena informacija u vidu zapisa o praćenju porezne revizije (tax audit tracer notes) kako bi se osiguralo oporezivanje u zemlji prebivališta. Porez po odbitku u visini od 15%, koji bi se u 2007. trebao povećati na 20%, a 2010. na 35%, ubirat će se u Austriji, Belgiji i Luksemburgu; 75% prihoda od ovih poreza pripast će zemlji prebivališta.

Europske vlade su tako nakon mnogobrojnih žustrih rasprava o ovom pitanju uspjele postići konsenzus. No on ima podlogu u najmanjem zajedničkom nazivniku: za prvih nekoliko godina prijelaznog razdoblja određena je prilično niska stopa poreza po odbitku u Belgiji, Luksemburgu i Austriji. Osim toga ovaj je paket neuvjerljiv zbog postupka donošenja odluka koji omogućava zemljama korisnicama prethodno navedenog propisa da se koriste pravom veta. Postignuti rezultat ustvari ima više simboličko, nego stvarno značenje. Unatoč tome direktiva će socijaldemokratskim politikama do neke mjere olakšati ublažavanje poreznog natjecanja.

Može li se, međutim, ovaj povoljni ishod pripisati socijaldemokratima? Prije donošenja konačne odluke o direktivi, šanse za postizanje sporazuma porasle su ne zbog stranačkog utjecaja, već iz drugih razloga. U nekim je državama članicama, između ostalog zbog toga što su porezni obveznici sve više koristili Luksemburg kao svoju poreznu oazu (Genschel i Plümper, 1999.: 260-262; Deheija i Genschel, 1999.: 413), porasla svijest o poteškoćama koje donosi *štetno tržišno natjecanje*. Ipak to ne znači da socijaldemokrati nisu imali nikakvog utjecaja. Da nije došlo do smjene vlade u Velikoj Britaniji 1997., sporazum bi bilo teže postići. Osim toga se činilo da i socijaldemokratske stranke drugih zemalja više naginju ka postizanju sporazuma od njihovih liberalnih, kršćansko-demokratskih i konzervativnih prethodnika. Njemačka *crveno-zelena* koalicija u svom koalicijskom ugovoru (SPD/Savez 90/Zeleni, 1998.) izričito je pozivala na uvođenje *zajedničkih i obvezujućih mjera protiv poreznog dampinga*. Francuska Socijalistička stranka dala je najdalekosežnije prijedloge u vezi s oporezivanjem prihoda od kamata. Tijekom pregovora francuska je vlada pokušala iskoristiti predsjedavanje EU i predložila je mjere koje su nadmašile čak i raniji prijedlog Komisije⁵. I konačno, Ladrech ukazuje i na učinak rasprava koje su se vodile unutar mreže PES-a (vidi Ladrech, 2000.:124). Ipak, porezna direktiva nije isključivo, čak ni primarno, socijaldemokratski projekt: specifični razvoj situacije u pojedinim državama članicama više je odlučivao o ovakvom rezultatu od stranačkih razlika.

Socijalne politike

Inertne politike socijalne zaštite u EU proteklih godina nisu uspjele dokazati da su socijaldemokratske vlade u stanju svladati prethodno opisane poteškoće. Od uvrštavanja Socijalne povelje u Amsterdamski ugovor i njegova širenja na Veliku Britaniju nisu se dogodili nikakvi značajniji pomaci u socijalnoj politici. Ipak, sa stajališta socijaldemokrata, neke se odluke mogu smatrati pozitivnima, kao primjerice, izmjene pravila o donošenju odluka u Nici, donošenje odluka o europskim socijalnim politikama u okviru Agende o socijalnoj politici te uvođenje otvorene metode koordinacije u socijalne politike (koje se bave mirovinama, siromaštvom i društvenim uključanjem).

Najveći je izazov s kojima se susreću socijaldemokratske politike u EU status odredaba koje promiču socijaldemokratske ciljeve u okviru politike zapošljavanja i socijalne politike. Četiri ekonomske slobode, politika tržišnog natjecanja te, u manjoj mjeri, ECB-ova monetarna politika imaju gotovo ustavni status te ih štite i Europski sud pravde i Komisija, a mnoge odredbe koje se odnose na socijalne politike i politike zapošljavanja ili uređivanje sektora javnih usluga ili imaju niži status ili su prilično neodređene⁶.

Ovakva pristranost mogla bi se izbalansirati jedino uvrštavanjem načela o socijalnoj zaštiti u Ugovor. Očito je, međutim, da reforma Ugovora na ovoj razini zahtijeva jednoglasan konsenzus svih država članica. Osnivanje Konvencije o budućnosti Europe otvorilo je prostor raspravama o budućem Ustavu EU, što je za neke socijaldemokratske članice konvencije bio nužan preduvjet stvaranja socijaldemokratske politike u Europi (vidi Europsku konvenciju članica PES-a 2002. a). I zaista, u nacrt Ugovora o donošenju Ustava za Europu uvrštena su temeljna socijalna prava i ciljevi. Prema Članku 3 nacrta,

Unija će djelovati na održivi razvoj Europe uravnoteženim gospodarskim rastom, socijalno usmjerenom, visoko konkurentnom tržišnom ekonomijom, čiji su ciljevi puna zaposlenost i društveni napredak... Unija će se boriti protiv društvene isključenosti i diskriminacije te poticati društvenu pravdu i zaštitu, jednakost među spolovima, solidarnost među naraštajima i zaštitu prava djece. Unija će poticati gospodarsku, društvenu i teritorijalnu koheziju te solidarnost među državama članicama.

Neka važna prava također su sadržana u Povelji o temeljnim ljudskim pravima EU uključenoj u nacrt Ustava. Gledano općenito iz perspektive socijaldemokrata ta činjenica nedvojbeno predstavlja uspjeh, jer iako nacrt ne sadrži konkretne odredbe o društvenim pitanjima koje bi se mogle provesti u jednakoj mjeri kao i slobode tržišta ili pravila o zaštiti tržišnog natjecanja, Ustav će ipak djelomično korigirati naglašenu jednostranu sklonost prema integraciji tržišta koja je obilježavala stari Ugovor. Ipak,

⁵Francuska vlada ne samo da je predložila uvođenje poreza po odbitku u visini od 25% u prijelaznom razdoblju i postotak od 90% prenesenog poreza po odbitku, već i uključivanje "svih vrsta potraživanja duga" (vidi 13555/00).

⁶Ipak, neki dijelovi socijalne politike, uključujući prenosivost prava na socijalnu sigurnost, ubrajaju se u četiri slobode te tako podupiru prointegracijske argumente koje zastupaju Komisija i Europski sud pravde (ECJ).

nakon razočaravajućeg prosinačkog samita EU, mogao bi se očekivati potpuni slom ustavnog projekta, što bi bio velik udarac za socijaldemokratske stranke.

Što bi trebalo učiniti?

Čini se da su politički prioriteti europskih socijaldemokratskih stranaka manje jasni danas nego što su to bili prije pet godina. Na području europske politike zapošljavanja ostvareno je nekoliko ciljeva, konvencija je obavila svoj posao i donesene su sve važne odluke koje se tiču proširenja. Socijaldemokratske stranke ne samo da su izgubile na mnogim izborima i tako izgubile prevlast u Vijeću, već su se morale suočiti i s porazom na referendumu o uvođenju eura u Švedskoj. Nadalje, razmimoilaženja u pogledu "postupka u slučaju prekomjernog deficita" te rasprave o nacrtu Ustava ukazuju na sve veće neslaganje unutar europske politike, što otvara nove političke opcije, ali i ugrožava čitav niz postignuća. Što još prema tome nije učinjeno i koje ciljeve i strategije na europskoj razini mogu ostvariti socijaldemokratske vlade?

Politike zapošljavanja

U pogledu politike zapošljavanja, socijaldemokratske stranke otkrile su Europu kao politički prostor. Kako bi se očuvali rezultati ostvareni tijekom proteklih nekoliko godina, potrebno je zadržati zapošljavanje pri vrhu agende, nastaviti pravilno odvijanje ustavnih procesa te očuvati cjelovitost EES-a. Socijaldemokratske stranke osim toga bi u okviru europske politike zapošljavanja trebale poticati integrirani pristup politikama i *koherentnu mješavinu politika*, odnosno, ispitati, koristiti, koordinirati i ojačati potencijal za poticanje zapošljavanja sadržan u drugim politikama. Politike bi trebale predložiti najbolja i društveno prihvatljiva iskustva deregulacije tržišta rada koji će slijediti višestruke ciljeve: povećanje broja radnih mjesta, uključivanje tržišta rada i smanjenje problema odnosa insajdera i autsajdera, ne stvarajući pritom anglosaksonski tip zaposlenih siromaha. Osobito bi trebalo poduzeti mjere na mikrorazini ponude na području zapošljavanja - programe obuke za specifične problematične skupine, kao što su dugotrajno nezaposleni i nezaposleni mladi, koje djelomično sufinancira EU. Ove su opcije ostvarive unutar Unije, čak i u izmijenjenom sastavu Vijeća. Trebalo bi, međutim, jasnije definirati elemente europskog socijalnog modela, što bi pomoglo u identifikaciji onih elemenata europske države blagostanja koji se, uzimajući u obzir neophodne reforme koje će se provesti u budućnosti, moraju očuvati od propadanja.

Fiskalni kriteriji i Ekonomska i monetarna unija

Usljed različitog tumačenja troškova i koristi javnog duga i proračunskih deficita socijaldemokratske stranke teško dolaze do zajedničkih stavova. S jedne strane, trajno visoki javni dug ne može osigurati promicanje socijaldemokratskih ciljeva. Deficiti dozvoljavaju javnu potrošnju, što je u skladu sa socijaldemokratskim ciljevima, no oni ograničavaju fiskalnu osnovicu buduće potrošnje u javnom sektoru. Socijaldemokratske bi stranke trebale pokušati izbjeći zamku koja ih prisiljava na

radikalno smanjenje javne potrošnje, protivno njihovim prioritetima u potrošnji. S jedne strane, s razlogom se mogu kritizirati nedostaci postojećeg monetarnog režima i režima Pakta o stabilnosti i rastu (SGP), koji nije dovoljno jak da bi u razdobljima jakog ekonomskog rasta osigurao fiskalnu konsolidaciju, a u razdoblju stagnacije ne omogućuje dovoljnu slobodu. Osim toga Unijini ciljevi rasta i zapošljavanja podređeni su cilju postizanja i održavanja stabilnosti cijena, barem što se tiče ECB-a. I naposljetku, socijaldemokratske vlade se u pogledu fiskalne prilagodbe suočavaju sa sljedećom dilemom: Premda je usklađivanje temeljeno na potrošnji koje se oslanja na smanjenje transfera i plaća u javnom sektoru učinkovitije i održivije (kao što je zaključeno u SGP-u), ono često stvara veću nejednakost prihoda. Nasuprot tomu usklađivanje temeljeno na državnim prihodima nije toliko uspješno u pogledu gospodarskog rasta, ali zato stvara manju nejednakost u prihodima (Mulas-Granados, 2003.).

Socijaldemokratske stranke stoga mogu obraniti SGP ponovnim tumačenjem njegovih kriterija, obraćajući više pažnje na poslovni ciklus; umjesto da se kruto drže kriterija od 3 posto za određivanje prekomjernog deficita, trebale bi ostaviti otvorenu mogućnost oživljavanja gospodarstva u razdobljima pada gospodarskih aktivnosti⁷.

Socijaldemokrati bi također mogli naći kompromisno rješenje u vidu umjerenih promjena u monetarnoj politici. To bi čak moglo značiti diskrecijsku provedbu europske monetarne politike na umjereni, neokejnezijanski način što, prije svega, implicira veću ravnotežu među trima makroekonomskim ciljevima.

Neki su autori predložili izmjenu ostalih ECB-ovih ciljeva. Prema Notermansu (Notermans, 2001.) to bi mogao biti najbolji način rješavanja problema rasta, jer bi se promjena gospodarskih očekivanja u pogledu budućeg rasta pozitivno odrazila na investiranje. Zadatak je ove strategije olakšati stvarno ulaganje, što se može postići strožom provedbom fiskalnih ciljeva zacrtanih u Paktu o stabilnosti i rastu radi sprečavanja povećanja kamatnih stopa koje bi moglo neutralizirati mjere monetarne politike. No u ovom trenutku ne čini se da je moguća ovakva djelomična izmjena EMU-ovog režima.

Porezne politike

Štetna utaja poreza i porezno natjecanje unutar Unije posljednjih su godina suzbijeni. Ipak na tom polju i dalje postoje velike rupe. Socijaldemokratske stranke trebale bi ustrajati na tome da se one zatvore i da se uspješnije kontroliraju oporezivi prihodi. Osobito je važno proširenje informacijskog sustava u najkraćem mogućem roku na sve države članice. Poželjna, ali vjerojatno ne i izvediva opcija, pokretanje je novih pregovora o poreznoj direktivi kako bi se povećao njen opseg i omogućila provedba *kodeksa ponašanja*.

Usklađivanje poreza na dohodak moglo bi biti autodestruktivna strategija za zemlje s visokim porezima, s obzirom da bi se takvo usklađenje propisalo samo na nižoj razini, ako bi se uopće i propisalo. Socijaldemokrati u kontinentalnoj Europi stoga bi trebali slijediti skandinavski model povećanja PDV-a. U doba kada je dohodak od kapitala i osobni dohodak osoba koje ne primaju plaću sve teže oporezivati, PDV bi mogao kompenzirati rastuću utaju poreza obveznika koji imaju veće prihode. Plaćanje PDV-a barem nije lako izbjeći, te bi se povećali državni prihodi. Neizbježni regresivni distribucijski učinci jedinstvene porezne stope (flat-rate tax) čini se da predstavljaju manje zlo.

Socijalna politika

Na razini EU u sagledivoj se budućnosti ne mogu očekivati *redistributivne socijalne politike*. EU će se i dalje koncentrirati na *regulativnu socijalnu politiku*. Zbog velikih institucionalnih razlika i heterogenosti zahtjeva za ostvarivanjem socijalne skrbi i povlastica unutar pojedinih država članica, ne očekuje se usklađivanje nacionalnih sustava socijalne skrbi. Ipak socijaldemokratske stranke trebale bi pokušati osnažiti obvezatni aspekt europskih ugovora i europskog sekundarnog zakonodavstva u svezi s minimalnim standardima socijalne zaštite. One bi, prije svega, trebale učiniti sve kako bi zaštitili socijalne ciljeve sadržane u nacrtu konvencije.

Strukturne zapreke, pravna ovlaštenja i oskudni financijski resursi najsiromašnijih država članica sprečavaju usklađivanje sustava socijalne skrbi na europskoj razini. Ipak, europski propisi mogli bi se koristiti za sprečavanje pogubnog natjecanja među regulatornim socijalnim sustavima i sustavima socijalne skrbi država članica. Fritz W. Scharpf (1997.: 33) prije nekoliko je godina predložio da države članice EU sklope obvezujući sporazum prema kojem bi sve zemlje morale izbjeći smanjenje sredstava za socijalnu skrb koje bi ukupnu potrošnju za socijalne namjene gurnulo ispod određenog praga (prag bi se odredio prema zemalja s najnižim udjelom potrošnje za socijalne namjene u ukupnoj javnoj potrošnji). Uvođenje minimalnog standarda spriječilo bi smanjenje sredstava za socijalnu skrb, kojim se koriste neke zemlje kako bi ojačale međunarodnu konkurentnost i privukle veći broj investicija na štetu socijalne zaštite. Spomenuto pravilo moglo bi se upotpuniti sporazumom koji bi definirao minimalan udjel svih poreza u dohocima od kapitala i od poslovanja. Na taj bi se način mogla izbjeći *utrka do dna* u smislu poreznog i socijalnog dampinga. Na sličan način, premda bi to bilo teže izvedivo, mogli bi se postaviti kvantitativni standardi za potrošnju na području obrazovanja. Mogao bi se osnažiti trend koji ide od potrošnje za socijalne namjene ka socijalnom investiranju te na taj način stvoriti izjednačenije mogućnosti i prilike za ostvarenje boljeg života djece iz siromašnih obitelji. Modernim socijaldemokratima koji su se obvezali na ostvarenje socijalne pravde učinkovitije od one ostvarene u kontinentalnim i anglosaksonskim državama blagostanja oba su cilja prihvatljiva (Merkel, 2002.).

⁷Premda je ovaj cilj već sadržan u SGP-u, on se uglavnom zanemaruje.

Kako to učiniti?

Čini se da su koordinacija ili usklađivanje poreznih politika, reforma države blagostanja i socijalna deregulacija tržišta rada u zemljama s visokom stopom nezaposlenosti postali neizbježni. No te reforme moraju se provesti u kontekstu velike raznolikosti visoko institucionaliziranih država blagostanja koje daju pravo na služenje socijalnim osiguranjem. Socijaldemokratske vlade stoga se često fokusiraju na nacionalnu arenu, zanemarujući mogućnost služenjem *europskim prostorom* za ostvarenje političkih ciljeva. No koji se instrumenti mogu uspješno koristiti za ostvarenje socijaldemokratskih ciljeva na europskoj razini?

Metode i stupnjevi europeizacije

Politike *europeizacije* načelno se razlikuju prema dvjema *metodama* i trima stupnjevima europeizacije: *tvrd* europsko zakonodavstvo, tj. direktive i uredbe, obvezatno je i može se provesti, a *meke* su europske metode zasnovane na preporukama, smjernicama i priopćenjima. Navedenim metodama ostvaruju se različiti stupnjevi europeizacije: usklađenje politika, ostvarenje sličnih rezultata uz primjenu različitih strategija, primjerice: obvezujući minimalni standardi ili manje obvezujući *menadžment pomoću ciljeva* u okviru otvorene metode koordinacije, te, konačno, jačanje, aktivacija i informiranje nacionalnih rasprava o reformama, primjerice uz pomoć primjera najbolje prakse (*best practices*) i stručnog recenziranja (*peer review*) bez obvezujućih ciljeva.

Općenito, ne možemo reći koja metoda i koji stupanj provedbe najviše odgovara socijaldemokratskim interesima - to ovisi o području politike, uključenim institucijama i konkretnoj konstelaciji aktera. Kad su u pitanju četiri ekonomske slobode ili tržišno natjecanje, *tvrd* europsko pravo, u pravilu se slijede obvezujuće direktive i usklađivanje propisa. No u područjima koja se tiču temeljnih socijaldemokratskih ciljeva, kao što je politika zapošljavanja ili socijalna politika, koje su socijaldemokratima, za razliku od konzervativnih stranaka (i u manjoj mjeri kršćanskih demokrata) i liberala, daleko prepoznatljiv identitet, prevladavaju otvorena koordinacija, minimalni standardi ili primjeri najbolje prakse u obliku neobvezujućih smjernica. Imajući u vidu utjecaj koji *konstitucionalizirane* tržišne slobode i pravila o zaštiti tržišnog natjecanja imaju na ekonomsko i društveno blagostanje država članica, socijaldemokratske bi stranke na razini Ugovora, ili čak na ustavnoj razini, trebale pokušati stvoriti protutežu snažnom trendu ka dereguliranim tržištima⁸. Nacrt konvencije u tom smislu nedvojbeno predstavlja napredak. Ipak, s obzirom da je teško očekivati postizanje sporazuma u pogledu izmjene temeljnog načela slobodnih tržišta u okviru Ugovora ili *ustava*, i u bliskoj budućnosti će se osjećati opća jednostrana sklonost prema

⁸Zajednička poljoprivredna politika antiteza je, dakako, liberalizmu slobodnog tržišta. Ipak, hiperregulirano zajedničko poljoprivredno tržište ne pridonosi ostvarenju opće društvene pravde ni posebnih socijaldemokratskih ciljeva.

slobodnim tržištima i ekonomskom liberalizmu.

Uža suradnja među nekim državama članicama vjerojatno neće pridonijeti prevladavanju ustavne asimetrije između protržišnog *tvrdog* zakonodavstva i mjera za ispravljanje tržišta. Kao što je argumentirao Fritz W. Scharpf (2002.), uža suradnja među nekim zemaljama članicama mora poštovati pravnu stečevinu EU (*acquis*) te se stoga ne može samo tako iskoristiti kako bi se obuzdale ili ispravile negativne posljedice *acquisa* za četiri slobode i pravo tržišnog natjecanja.

Čini se da je barem u nekim područjima moguće poduzeti korake prema uvođenju većinskog glasovanja. To bi moglo otvoriti put još važnijim propisima na području regulativne socijalne politike ili porezne politike (uzimajući u obzir nacrt Ustava) čije bi održavanje na životu štatile Komisija i Europski sud pravde.

Ipak, dvojbeno je trebaju li socijaldemokratske stranke slijediti strategiju usklađivanja socijalnih politika i politika zapošljavanja. Taj bi korak doveo do dalekosežnih promjena nacionalnih država blagostanja te bi socijaldemokratima oduzeo njihove osnovne politike s kojima ih biračko tijelo obično povezuje, čime bi riskirali gubitak glasova na izborima. Stoga bi socijaldemokrati pri ostvarenju ovih politika morali polagati veću pažnju na strategije čiji je cilj uvođenje minimalnih standarda i *menadžmenta pomoću ciljeva*. Kao alternativno rješenje (primjerice Frenzel, 2003.) precizno utvrđenim minimalnim standardima predložen je model "koridora" (Busch, 1998.), prema kojem se uspostavljaju tri ili četiri *koridora* s različitim minimalnim standardima, uzimajući u obzir razlike u gospodarskom prosperitetu⁹. No ovakva strategija usklađivanja, zasnovana na tvrdim ciljevima koji su provedivi, ali među kojima postoje velike razlike, teško je ostvariva u većini politika.

U svrhu rješavanja navedenih problema, Fritz Scharpf (2002.) predložio je uvođenje relativno općih pravila (nazvanih *okvirnim direktivama*), koji su kombinacija otvorene metode koordinacije i *tvrdog* zakonodavstva Zajednice. Ova pravila bi uzimala u obzir i razlike koje postoje među pojedinim zemljama u pogledu ekonomskog i institucionalnog razvoja. Ova metoda omogućila bi veću fleksibilnost u pogledu uklanjanja asimetrije koja postoji između uvelike tržišno usmjerenog *tvrdog* zakonodavstva i mogućnosti ispravljanja tržišta sadržane u nekim mekim koordinacijskim procesima. Stoga je potrebno pristupiti izmjeni Ugovora: direktive koje postavljaju minimalne standarde trebaju se izdati ne samo za sustav zapošljavanja, već i za sustav društvenog uključivanja i socijalne skrbi.

No malo je vjerojatno da bi se nova metoda mogla uspješno provesti. Prvo, upitno je može li se postići jedno-glasnost u pogledu izmjene Ugovora. Drugo, države članice

i dalje bi mogle blokirati izglasavanje učinkovite *okvirne direktive*. Osim toga sa stajališta socijaldemokrata upitno je bi li stranačka struktura vlada država članica omogućila donošenje okvirnih direktiva kojima se potiče ostvarenje socijaldemokratskih ciljeva.

Iako takve direktive imaju ograničen utjecaj na nacionalne politike, iz ovoga opet proizlazi važnost *otvorenih metoda* za socijaldemokratske strategije, u pogledu kojih nije moguća koordinacija s *tvrdim* vladanjem. Ipak, pokazali smo da jak i neposredan sraz radi izbora, nije uvijek poželjna opcija za socijaldemokratske stranke. Otvorena metoda koordinacije (OMC) obično je fleksibilnija od europskog sekundarnog zakonodavstva te stoga uzima u obzir nužna odstupanja među politikama pojedinih država članica. Nadalje, gledano iz perspektive socijalnog konstruktivizma, unapređenje strategija *učenja* i *prijenosa politike* smatraju se vrijednim i učinkovitim instrumentom. Procesi u okviru OMC-a na dulje bi staze stoga mogli pomoći nadvladati činjenicu da se socijaldemokratske stranke i dalje razilaze u većini politika. I konačno, OMC ne mora nužno završiti u *neoliberalnom* natjecanju i deregulaciji, već bi također mogla pomoći u promicanju uspješnih socijaldemokratskih ciljeva i strategija. Članice konvencije PES-a stoga su bile uvjerljive utvrdivši da se *koordinacija politika treba uvrstiti u Ugovor*, primjenjujući uspostavljenu otvorenu metodu za ostvarenje zajedničkih ciljeva, provodeći ravnanje prema poželjnim standardima (benchmarking) i formulirajući smjernice (Europska konvencija članova PES-a, 2002.b).

Pragmatične europske politike nasuprot europeiziranom PES-u

Prema pravilima EU o donošenju odluka, nije teško spriječiti donošenje novih odluka koje ne odgovaraju nekim državama članicama, ali se postojeće odredbe sadržane u primarnom i sekundarnom zakonodavstvu teško mijenjaju. Uzimajući u obzir promjenu većine u Vijeću (i Europskom parlamentu) može se zaključiti da su se vrata koja otvaraju nove mogućnosti već zatvorila, čak i onim politikama kojima je potrebna samo kvalificirana većina. Posljedica toga jest da socijaldemokratske vlade moraju postizati sporazume unutar socijaldemokratske stranačke obitelji, ali i uspostaviti savezništvo sa strankama drukčijeg političkog usmjerenja. Zahtjevi za usklađivanjem europskih socijalnih i fiskalnih politika te potpunom *europeizacijom* PES-a (primjerice Frenzel, 2003.), utopijskog su karaktera. Zbog raznolikosti nacionalnih institucionalnih okvira i programskih stajališta socijaldemokratskih i socijalističkih stranaka članica PES-a te razilaženja u interesima stranaka u vladi i onih u oporbi te jednostranačkih i koalicijskih vlada, malo je vjerojatno da će se ostvariti ovakve strategije. Osim toga, nacionalni stranački sustavi još se nisu transformirali u europski stranački sustav niti se očekuje da bi se to moglo dogoditi u sagledivoj budućnosti, premda za većinu politika europska razina sve više dobiva na značenju (Ladrech, 2000.). Stoga, unatoč činjenici da europske politike zauzimaju sve važnije mjesto u nacionalnim izborima, u nacional-

⁹Za svakog člana ove skupine treba odrediti gornju i donju granicu potrošnje za socijalne namjene ("koridor"). Postotak socijalnih doprinosa koje plaća poslodavac trebao bi biti jednak u svim državama članicama. Unutar tih koridora države članice mogu odlučiti o razini socijalne potrošnje i načinu raspodjele.

nih stranačkim natjecanjima nema prostora za europeizirane stranke.

Traženje saveznika na europskoj razini

Koalicije koje se, u prvom redu, oslanjaju na socijaldemokratske aktere, imaju male izgleda ne samo zbog europskih pravila o donošenju odluka i posljedica brojnih izbornih poraza u protekle tri godine koji su drastično promijenili sastav Vijeća. Osim toga, kraj dugogodišnje suradnje s Europskom narodnom strankom izmijenio je ulogu PES-a u Europskom parlamentu. Socijaldemokratske stranke, nadalje, imaju poprilično heterogene sklonosti u svezi s brojnim pitanjima, što će se proširenjem samo pogoršati.

Socijaldemokrati bi trebali pokušati stvoriti koalicije s različitim akterima i mnogobrojnim institucijama koje postoje unutar EU-ovog višerazinskog sustava vlade. Europski parlament i, do neke mjere, Komisija pokazali su se u prošlosti *prirodnim* saveznicima. Prima facie, Komisija ima "potencijal da se ozbiljno uplete [samo] u ona područja nacionalnih ekonomija koja nisu strukturirana prvenstveno prema tržišnim načelima" i odlučno je stupala u obranu tih pravila. Njene politike liberalizacije tržišta mogu se pripisati nadležnosti, a ne ideološkim razlozima. (Schmidt, 2000.: 45). Promotrimo li поблиže ovu temu, vidjet ćemo da bi Komisija mogla biti i saveznik socijaldemokratskim strankama: ona, kao i Europski parlament, nije samo u teoretskom smislu naklonjena daljnjoj integraciji radi povećanja nadležnosti (vidi Schneider i Werle, 1989.), već je i konkretno podupirala pravila za ispravljanje tržišta, primjerice: prethodno spomenutim inicijativama za uvođenje konkretnijih i obvezujućih mjera u okviru EES-a, (vidi Ostheim i Zohlnhöfer, 2003.) ili prijedlozima o poreznoj politici. Drugi saveznik mogli bi biti društveni partneri koji su dobili na značenju na europskoj političkoj sceni. Premda traženje saveznika na europskoj razini, općenito, neće pomoći riješiti izbornu dilemu socijaldemokratskih stranaka, uključivanje tih društvenih partnera moglo bi organiziranom radu dodijeliti "jasnu i pozitivnu ulogu u uređenju gospodarskih i društvenih odnosa", što je preduvjet za povezivanje lijevo orijentiranih stranaka i sindikata (Howell, 2001.: 9). To bi moglo pridonijeti ublažavanju otpora koji pružaju "veto igrači" (vidi Tsebeslis, 2002.), te spriječiti gubitak izbornih glasova uslijed provedbe neophodnih reformi.

Socijaldemokracija i Europska unija u budućnosti

Krajem 1990-ih činilo se da su se socijaldemokratima otvorile nove mogućnosti. Socijaldemokratske stranke vodile su vlade 12 država članica te (do 1999.) imale većinu u Europskom parlamentu. Neumjerena očekivanja socijaldemokrata u pogledu osvajanja europskog političkog prostora, čime bi se kompenzirao gubitak nacionalnog suvereniteta u stvaranju politike, pokazala su se iluzornim. Ipak, brojne donesene odluke mogu se smatrati *socijaldemokratskim* uspjesima: Europska strategija zapošljavanja (EES) može se dovesti u vezu s prevlašću socijaldemokrata krajem proteklog desetljeća. Oslanjajući se na načela meke koordinacije, EES je uveo institucionalnu arenu u kojoj se uz pomoć indikativnih smjernica, usmjeravanja

pomoću poželjnih standarda (*benchmarking*) i stručnog recenziranja (*peer review*) mogu širiti iskustva najbolje prakse, ojačati procesi međusobnog učenja te povećati pritisak na nacionalne politike zapošljavanja. Na području porezne politike postignut je manje uočljiv napredak. Nakon dugotrajnih i opsežnih pregovora, ostvaren je 2003. prvi korak prema izbjegavanju nepravednog i štetnog poreznog natjecanja među državama članicama. Donošenjem Direktive o oporezivanju prihoda od štednje plaćanjem kamate poduzeti su daljnji koraci ka uspostavljanju automatskog sustava razmjene zapisa o praćenju porezne revizije među 12 zemalja radi smanjenja utaje poreza. Direktiva je osim toga u Austriji, Belgiji i Luksemburgu utrla put uvođenju poreza po odbitku kojim bi se minimaliziralo nepravedno oporezivanje koje se provodi u nekim zemljama. Bez obzira na to što je direktiva usmjerena prema najmanjem mogućem nazivniku, ona bi mogla potaknuti daljnje lančane reakcije (*spillovers*) u smislu bolje koordinacije oporezivanja unutar Europske unije. Na polju europske socijalne politike nisu zabilježeni uspjesi otkako je u Amsterdamski ugovor uvrštena Socijalna povelja i proširena na Veliku Britaniju. Usvojene su samo neke dodatne zaštitne uredbe o migracijskoj radnoj snazi u EU-u, rodnom ujednačavanju (*gender mainstreaming*), sigurnosti na radnom mjestu i povećanju izdataka za Europski socijalni fond (Falkner, 2000.). Ipak, Ured za zaštitu tržišnog natjecanja (OPC) otvorio je novi prostor u kojem nacionalne regulativne socijalne politike mogu *infiltrirati* europska pravila na svim razinama te, u konačnici, pridonijeti smanjenju jednostrane sklonosti EU prema slobodnom tržišnom natjecanju. To bi se moglo ostvariti u sklopu temeljne *agende o socijalnoj politici*. Osobito bi otvorena metoda koordinacije mogla otvoriti nove putove jačanja koordinacije socijalnih politika i politika zapošljavanja izvan okvira ugovora i *tvrdog* europskog zakonodavstva - u budućnosti se može očekivati utjecaj OMC-a i na drugim područjima.

Ipak, u usporedbi s učinkom koji Jedinstveno europsko tržište, Europska monetarna politika i Pakt o stabilnosti i rastu imaju na stvaranje europske i nacionalne politike, ovo su minorni koraci. Ured za zaštitu tržišnog natjecanja ne može konkurirati tvrdom europskom zakonodavstvu koje štiti četiri ekonomske slobode i liberalizirana tržišta (uz izuzeće Zajedničke poljoprivredne politike). Neravnoteža između negativne i pozitivne integracije ostaje neosporena. Proširenje Europe prema Istoku spriječit će daljnje produbljivanje u mnogim političkim područjima. S obzirom da sprečava ili, u najmanju ruku, usporava produbljivanje EU, ono se ne može smatrati *socijaldemokratskim projektom*. Uslijed heterogenosti Unije bit će sve kompleksnije i teže ostvarivati neophodni konsenzus ili barem kompromisno rješenje u pogledu ponovnog reguliranja fiskalnih i socijalnih politika te politika zapošljavanja na europskoj razini. Unatoč ponekom napretku u pogledu *socijaldemokratizacije* nekih područja i metoda stvaranja politike, nastavlja se trend k Uniji koja je sve manje politička, a sve se više vodi za interesima tržišta. Što se tiče daljnjeg produbljivanja političke Unije, neuspjeh prvog pokušaja usvajanja nacrt

Ustava mogao bi biti znak upozorenja, a ako je to tako, tada bi se socijaldemokratske strategije koje teže tome da Europska unija postane u većoj mjeri *socijalna*, trebale okrenuti k *Europi s dvije brzine* kao onoj *socijaldemokratskoj opciji* budućnosti koja najviše obećava.

Literatura

Adnett, Nick, 2001.: Modernizing the European Social Model. Developing the Guidelines, *Journal of Common Market Studies*, 39: 353-364.

Aust, Andreas, 2000.a: Die Europäische Beschäftigungs- und Sozialpolitik nach dem Gipfel von Amsterdam – Versuch einer ersten Bilanz, *ZSR*, 46: 13-37.

Aust, Andreas, 2000.b: 'Dritter Weg' oder 'Eurokeynesianismus'? Zur Entwicklung der Europäischen Beschäftigungspolitik seit dem Amsterdamer Vertrag, *ÖZP*, 29: 269-283.

Bernauer, Thomas, 2000.: *Staaten im Weltmarkt. Zur Handlungsfähigkeit von Staaten trotz wirtschaftlicher Globalisierung*, Opladen: Leske + Budrich.

Best, Edward i Bossaert, Danielle, 2002.: Introduction: Making the Employment Strategy Work, u: Edward Best i Danielle Bossaert, ur., *From Luxembourg to Lisbon and Beyond. Making the Employment Strategy Work*, Maastricht: EIPA, 1-13.

Busch, Klaus, 1998.: Das Korridormodell – ein Konzept zur Weiterentwicklung der EU-Sozialpolitik, u: Schmid, Josef i Niketta, Reiner, ur., *Wohlfahrtsstaat: Krise und Reform im Vergleich*, Marburg: Metropolis, 273–295.

Dahrendorf, Ralf, 1983.: *Die Chancen der Krise. Über die Zukunft des Liberalismus*, Stuttgart: DVA.

Dehejia, Vivek H. i Genschel, Philipp, 1999.: Tax Competition in the European Union, *Politics and Society*, 27.

Dyson, Kenneth, 1999.: Benign or Malevolent Leviathan? Social Democratic Governments in a Neo-Liberal Euro Area, *Political Quarterly*, 2: 195–209.

Esping-Andersen, Gösta, 1990.: *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge: Polity.

European Commission, 2002.: *Impact Evaluation of the European Employment Strategy*.

European Council, 1999.: *Santa Maria de Feira European Council Presidency Conclusions*.

European Council, 2000.: *Helsinki European Council Presidency Conclusions*.

Falkner, Gerda, 2000.: EG-Sozialpolitik nach Verflechtungsfälle und Entscheidungslücke. Bewertungsmaßstäbe und Entwicklungstrend, *Politische Vierteljahresschrift (PVS)*, 41 (2): 279-301.

Frenzel, Martin, 2003.: Verzweifelt gesucht: Ein gemeinsames Konzept für Europa. Die europäische Sozialdemokratie zwischen neoliberaler Marktanpassung und transnationaler Selbstbestimmung, *Vorgänge*, br. 2: 62-71.

Ganghoff, Steffen, 2000.: Adjusting National Tax Policy to Economic Internationalization: Strategies and Outcomes, u: Fritz W. Scharpf i Vivien A. Schmidt, ur., *Welfare and Work in the Open Economy II: Diverse Responses to Common*

Challenges, Oxford: Oxford University Press, 597-645.

Genschel, Philipp, 2000.: Der Wohlfahrtsstaat im Steuerwettbewerb. *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, 7: 267-296.

Genschel, Philipp, 2002.: *Steuerharmonisierung und Steuerwettbewerb in der Europäischen Union*, Frankfurt/ New York: Campus.

Genschel, Philipp i Plümper, Thomas, 1999.: Wettbewerb und Kooperation in der internationalen Finanzmarktregulierung, u: Busch Andreas i Plümper, Thomas, ur., *Nationaler Staat und internationale Wirtschaft*, Baden-Baden: Nomos, 251-275.

Giddens, Anthony, 1998.: *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*, Cambridge: Polity Press.

Hall, Peter A. i Franzese, Roberto J., 1998.: Mixed Signals. Central Bank Independence, Coordinated Wage Bargaining, and European Monetary Union, *International Organization*, 52: 505-535.

Hay, Colin i Rosamond, Ben, 2002.: Globalization, European Integration and the Discursive Construction of Economic Imperatives, *Journal of European Public Policy*, 9 (2): 147-167.

Heise, Arne, 2001.: Der Kölner Prozess – Theoretische Grundlagen und erste Erfahrungen mit dem EU Makrodialog, *Integration*, 24 (4): 390-402.

Hodson, Dermot i Maher, Imelda, 2001.: The Open Method as a New Mode of Governance. The Case of Soft Economic Policy Coordination, *Journal of Common Market Studies*, 39: 719-746.

Howell, Chris, 2001.: The End of the Relationship between Social Democratic Parties and Trade Unions?, *Studies in Political Economy*, 69: 7-38.

Johansson, Karl Magnus, 1999.: Tracing the Employment Title in the Amsterdam Treaty. Uncovering Transnational Coalitions, *Journal of European Public Policy*, 6: 85-101.

Kersbergen, Kees van, 1995.: *Social Capitalism. A Study of Christian Democracy and the Welfare State*, New York: Routledge.

Kitschelt, Herbert, 1994.: *The Transformation of European Social Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.

Kitschelt, Herbert, 1999.: European Social Democracy between Political Economy and Electoral Competition, u: Kitschelt, Herbert i dr., ur.: *Continuity and Change in Contemporary Capitalism*, Cambridge: Cambridge University Press, 317-345.

Ladrech, Robert, 2000.: *Social Democracy and the Challenge of European Union*, London/Boulder: Lynne Rienner.

Ladrech, Robert, 2003.: The Left and the European Union, *Parliamentary Affairs*, 56: 112-124.

Ladrech, Robert i Marlière, Philippe, 1999.: *Social Democratic Parties in the European Union. History, Organization, Politics*, Houndmills, Basingstoke: Macmillan.

Lafontaine, Oskar, 1999.: *Das Herz schlägt links*, München: Econ.

- Lafontaine, Oskar i Strauss-Kahn, Dominique, 1999.: Europa – sozial und stark, *Die Zeit*, br. 3.
- Linsenmann, Ingo i Meyer, Christoph, 2002.: Dritter Weg. Übergang oder Teststrecke? Theoretische Konzeption und Praxis der offenen Politikkoordinierung, *Integration*, 25: 285-296.
- Maurer, Andreas, 1998.: Der Wandel europapolitischer Grundorientierungen nationaler Parteien in der Europäischen Union, u: Jopp, Mathias, Maurer, Andreas i Schneider, Heinrich, ur., *Europapolitische Grundverständnisse im Wandel. Analysen und Konsequenzen für die politische Bildung*, Bonn: Europa Union, 301-363.
- Merkel, Wolfgang, 1993.: *Ende der Sozialdemokratie? Machtressourcen und Regierungspolitik im westeuropäischen Vergleich*, Frankfurt/New York: Campus.
- Merkel, Wolfgang, 2002.: Social Justice and the Three Worlds of Welfare Capitalism, *Arch. Europ. Sociol.*, 43 (1): 59-91.
- Mosher, James S. i Trubek, David M., 2003.: Alternative Approaches to Governance in the EU. EU Social Policy and the European Employment Strategy, *Journal of Common Market Studies*, 41 (1): 63-88.
- Mulas-Granados, Carlos, 2003.: *The Political Economy of Fiscal Adjustments in the European Union*, Madrid: Fundacion Juan March.
- Notermans, Ton, ur., 2001.: *Social Democracy and Monetary Union*, New York/Oxford: Berghahn.
- Ostheim, Tobias, 2003.: Praxis und Rhetorik deutscher Europapolitik, u: Egle, Christoph, Ostheim, Tobias i Zohlnhöfer, Reimut, ur.: *Das rot-grüne Projekt*, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 351-380.
- Ostheim, Tobias i Zohlnhöfer, Reimut 2003.: Paving the Way for Employment? The Impact of the Luxembourg Process on German Labour Market Policies (rukopis)
- Party of European Socialists (PES), 1998.: *The New European Way – Economic Reform in the framework of EMU. A report by the PES EcoFin Group*.
- Party of European Socialists (PES), 1999.: *Manifesto for the 1999 European Elections*.
- PES Members European Convention, 2002.: *Priorities for Europe*.
- PES Members European Convention, 2002.: *Propositions socialistes pour la Convention européenne*.
- Pontusson, Jonas, 1995.: Explaining the Decline of European Social Democracy. The Role of Structural Economic Change, *World Politics*, 47: 495-533.
- Przeworski, Adam, 1985.: *Capitalism and Social Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Scharpf, Fritz W., 1991.: *Crisis and Choice in European Social Democracy*, Ithaca: Cornell University Press.
- Scharpf, Fritz W., 1997.: Economic Integration, Democracy and the Welfare State, *Journal of European Public Policy*, March: 18-36.
- Scharpf, Fritz W., 1999.: *Governing in Europe: Effective and Democratic?*, Oxford: Oxford University Press.
- Scharpf, Fritz W., 2002.: The European Social Model. Coping with the Challenges of Diversity, *Journal of Common Market Studies*, 40: 645-670.
- Schmidt, Susanne K., 2000.: Only an Agenda Setter? The European Commission's Power over the Council of Ministers, *European Union Politics*, 1: 37-61.
- Schneider, Volker i Werle, Raymund, 1989.: Vom Regime zum korporativen Akteur. Zur institutionellen Dynamik der Europäischen Gemeinschaft, u: Kohler-Koch, Beate, ur.: *Regime in den internationalen Beziehungen*, Baden-Baden: Nomos.
- SPD/Bündnis 90/Die Grünen, 1998.: Aufbruch und Erneuerung – Deutschlands Weg ins 21. Jahrhundert. Koalitionsvereinbarung zwischen der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands und Bündnis 90/Die Grünen, Bonn.
- Tanzi, Vito, 1995.: *Taxation in an Integrating World*, Washington: Brookings.
- Tidow, Stefan, 1998.: *Europäische Beschäftigungspolitik. Die Entstehung eines neuen Politikfeldes. Ursachen, Hintergründe und Verlauf des politischen Prozesses*, Arbeitssapriere der Forschungsgruppe Europäischen Gemeinschaften 18, Marburg.
- Tidow, Stefan, 1999.: Aktive Politik oder 'Passive Revolution'? Beschäftigungspolitik als neues Politikfeld in der EU, *ZSR*, 45: 64-81.
- Tsebelis, George, 2002.: *Veto Players. How Political Institutions Work*, Princeton: Princeton University Press.

Za izdavače:
Mirko Hempel (Zaklada Friedrich Ebert)
i dr. sc. Antun Vujić (Novo društvo)

Ured Zaklade Friedrich Ebert

Praška 8, 10 000 Zagreb
www.fes.hr

Novo društvo

Udruga za razvitak socijalne demokracije
Ilica 61, 10 000 Zagreb
www.novodrustvo.net